

Філіппов Олександр

*Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової.
Науковий керівник – кандидат мистецтвознавства, доцент Оксана Володимирівна. Сергієва.*

**КАНТАТА «ДАЙ НАМ, БОЖЕ» Г. ХАЗОВОЇ ДЛЯ МІШАНОГО ХОРУ З
ОРКЕСТРОМ: ДО ПИТАННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОЕЗІЇ С. ДУНЯ,
В. КОВАЛЬ ТА Н. КРАСОТКІНОЇ НА ШЛЯХУ ТВОРЕННЯ СЛОВЕСНО-
МУЗИЧНОГО ТЕКСТУ**

Стаття присвячена розгляданню питання інтерпретації поезії українських сучасних поетів С. Дуня, В. Коваль та Н. Красоткіної на шляху творення словесно-музичного тексту Кантати «Дай нам, Боже» Г. Хазової. Визначено семантику поетичних текстів у контексті художнього рішення композитора.

Ключові слова: кантата, інтерпретація, поезія, словесно-музичний текст, Г. Хазова, С. Дунь, В. Коваль, Н. Красоткіна.

У сучасному українському музикознавстві все більш становиться актуальною тенденція, щодо дослідження регіональної музичної культури, зокрема, творчості окремого композитора. Це відбувається завдяки тому, що регіональна музика позиціює виняткову виключність місцевих митців, відображену в різнобарвності художніх рішень. У зв'язку з цим, наша наукова зацікавленість запорізьким регіональним музичним мистецтвом в цілому й творчою персоналією Ганни Хазової окремо закономірна. Надзвичайна особистість запорізької композиторки, сьогодні починає привертати увагу зацікавлених своїм сучасним музичним мисленням, синтезуванням фольклористично-автентичного й новаторського мистецького сприйняття, декларуванням, перш за все, різноманітних вокально-хорових творів – від музичних мініатюр до масштабних циклічних композицій, що містять барвисте коло ідейно-образної тематики, де філософське питання людського буття, ролі людини та її значення у «божественному» світотворенні, споконвічної боротьби

добра й зла стають головними. Внаслідок цього, кантата «Дай нам, Боже» Г. Хазової для мішаного хору та великого оркестру стає центром нашої дослідницької уваги, а саме: питання інтерпретації поезії С. Дуня, В. Коваль та Н. Красоткіної на шляху створення словесно-поетичного тексту, структуруючого музично-композиційну цілісність.

«Дай нам, Боже» Г. Хазової – перший здобуток у жанрі кантати на території Запорізького краю. Створена композитором у 2016 році, вона актуалізує такі злободенні для української нації події, як: так звана, «революція гідності» 2014 року, війна на Сході країни, загострення суспільно-політичних конфліктів, втрата людського мирного співіснування та й пошук нових духовних цінностей через молитву до Бога¹. Даний опус – є всесвітнім закликом композитора до людей творити прекрасне попри занурювання в безодню розбратів, політичних і військових чвар.

«Дай нам Боже» Г. Хазової – це драматично-філософський твір, структурований у чотири частини. Його словесно-поетичною основою стали вірші сучасних українських поетів різних регіонів України, а саме: Сергія Дуня (Донецьк), Віри Коваль (Запоріжжя) та Надії Красоткіної (Луцьк).

Словесний текст вірша «Хода крізь війну» С. Дуня став інтерпретаційною основою однойменної першої частини Кантати. Створений на особисте замовлення композитора, він максимально відтворив темно-сіру картину «крижаного приходу війни», яка наскрізь просякнута попелом. Поет чітко декларує ідею щодо важких часів, які принесли внаслідок війни у життя людей розруху, страх, горе й страждання. Важливо звернути увагу на той факт, що

¹ Слід зауважити, що до подібної тематики композитор зверталась раніше. Наприклад, у хорі крупної форми “A jak poszedł król na wojnę” (“А як пішов цар на війну”) для мішаного хору та оркестра (2004) на слова М. Конопніцької головною ідеєю є висвітлення жорстокості й безглуздості війни, тому що в продовж неї життя простих людей не важливі, люди лише виконують накази своїх королів, а їх смерті, ніби включені до витрат держави; ідейним змістом хору крупної форми “Полтава” для мішаного хору та фортепіано (2010) на слова Л. Костенко є полтавський полк, що вирушає в похід боронити свободу, волю й честь свого народу; фундаментальною змістовною концепцією духовних творів на канонічні латинські тексти “Agnus Dei”, “Lacrimosa”, “Miserere mei, Deus”, та “Lobet Gott” постає прагнення людського “Я” до пізнання Бога, як уособлення загального добра, та бажання досягнути й зрозуміти його суть.

віршопісець став безпосереднім очевидцем військової ситуації на Донеччині, що й відобразилося наочно у його вірші.

Поетичний текст першої частини відповідає літературному першоджерелу з повторами окремих ключових слів, які набувають ознак рефрену. Акцентується його смислове зерно – «А Бог засуджує війну, / Бо то ворожі постулати, / Тепер повсюди з нами зради / І люди гинуть у бою».

Художня образність в цілому доцільна настрою поетичного першотвору. Її головним виразовим прийомом стає метро-ритмічна фігура, інтерпретуюча биття людського серця²; тембральність гобою та двох кларнетів уособлює людський страх³; специфічні фарби голосів хорового звучання відображають ситуацію усвідомлення жахливих подій сьогодення⁴.

Музична інтерпретаційна основа перших поетичних рядків «Зачинені зовсім всі двері / І вимкнено світло, / Неначе немає нікого, / Неначе всі тіні...» – мірна метро-ритмічна хорова вертикальна пульсація, що інтерпретує стан очікування (так би мовити «затишшя перед буревієм») (тт. 38-51). Динамічний рефрен – «А Бог засуджує війну, / Бо то ворожі постулати, / Тепер повсюди з нами зради / І люди гинуть у бою.» – побудований на ситуації вторення чоловічого хору жіночому з поступовим мелодійним розвитком, де ритмічна дробленість уподібнюється скандуванню (тт. 52-59).

Протягом першої частини виокремлюються слова-символи війни, що підкреслюються різноманітними музичними засобами, серед яких: висхідні стрибки на чисту кварту («швидко ллється кров») (62 т.), превалювання секундових інтонацій («будинки-руїни») (тт. 63-65), ущільнення хорової та симфонічної фактури («гармати полихнули знов») (тт. 67-71). Особливо емоційно навантажені епізоди відмічені характерною теситурною або співочою

² Наприклад, тема вступу (тт. 27-38), епізод «Життя стало наче прима, неначе наснилось кошмаром...» (тт. 90-104), що виконується чоловічим хором в унісон.

³ Наприклад, тема вступу (тт. 14-26).

⁴ Наприклад, епізоди «Війна закриває собою нам сонця проміння» (тт. 47-51), «Ми там де швидко ллється кров...» (тт. 62-71), «За вікнами їде, за вікнами їде, за вікнами їде війна» (тт. 105-111), «А Бог засуджує війну, а Бог засуджує війну» (тт. 123-134).

специфікою. Наприклад, епізод «Кохання нагадує пил...» знаходить своє втілення за допомогою прозорого жіночого хорового окрасу. Тут, навіть одне з найсвітліших людських почуттів не може змінити наслідків руйнації й людської ненависті всієї дії, тому епізод звучить стривожено завдяки поступового висхідного та протилежного мелодичного розвитку («Кохання нагадує пил / Як попіл спада з білих крил, / Без кольору стала весна...») (тт. 98-104).

Трикратне повторення «За вікнами їде війна» (протилежне одноразової фразі поетичного прешоджерела) інтерпретує відчуття зростання вселенського страху перед війною, яке підкреслено динамічним звуковим зростанням дисонуючих гармонічних зворотів, теситурним позиціюванням з елементами хроматизації, що досягає кульмінації свого прояву в звучанні роздираючого крику (тт. 105-111). Висновком стає фінальний епізод подвійного повторення ключової фрази рефрену – «А Бог засуджує війну» (тт. 112-134).

Інтерпретаційною основою словесно-поетичного тексту другої («Хвилина мовчання») та третьої («Заповідь») частин «Дай нам, Боже» Г. Хазової є поезія відомої на теренах Східної України поетеси В. Коваль, тексти якої неодноразово використовувались українськими композиторами⁵, у тому числі Ганною Генадіївною⁶. Така композиторська зацікавленість походить завдяки притаманній їм автентичної словесної мелодійності, наповненої різноманітними художніми засобами, а також особливості художнього світосприйняття.

Вірш «Хвилина мовчання» В. Коваль зазнав музичне прочитання у другій частині Кантати у повному об'ємі, виключивши вісім рядків, що розповідають про «чорні події» з історії країни, а саме: Аварія на ЧЕС, Афганська війна та війна 1941-1945 рр., голодомор. Не акцентуючи увагу на конкретних подіях, а узагальнюючи тему війни як єдиний образ зла й темряви, створюється загально-жанровий простір реквієму.

⁵ Наприклад, пісні «Осінь» М. Ведмедері, «Горлиця» Л. Остапенко, «Легенда про пісню» А. Сердюка.

⁶ Наприклад, романс «Я жива» для сопрано та фортепіано, хорова пісня «Купальська ніч».

Окрім цього, Г. Хазова, змінюючи композиційну будову, тобто міняючи перші чотири рядки («Життя у майбутнє розмірено плине...») з наступними чотирма («Хвилина журби, над країною – тиша...»), переінакшує ідейний зміст музичного твору, виставляючи на перший план стан ситуації хвилини скорботного мовчання: «І навіть вітрець прапори не колише...», «І навіть птахи зупинили свій гомін...». Цей словесно-поетичний епізод інтерпретовано досить ефектно: хор напівшепотом декламує текст в одноманітній метро-ритмічній формулі, на прихованих нотах (без певної розрізнявальної висоти), що має медитативне значення, а також наближує звучання хору до відліку метронома на фоні витриманого баса та звучання дзвонів; динаміка, не виходячи за рамки *mp*, та темповий простір *Andantino* створює відчуття відліку часу та занурює слухача у стан скорботи (тт. 7-24).

Інтерпретування звучання метроному завдяки речитації тріолей дисонуючих інтервальних співвідношень у партії жіночих голосів супроводжує двічі повторюваний текст – «Усіх пом'янімо в скорботну хвилину...». Тут відбувається загострення образно-емоційного простору попередньої частини, завдяки акцентуванню на незрахованості покладених людських жертв («мільйони тих душ, убієнних невинно...»). Хорове звучання жіночих голосів підхоплює чоловічий хор у поступовому нашаровуванні й прискіпанні звукового потоку, що віддзеркалює картину масових тотальних убивств (тт. 67-78).

Завершальні слова «Щоб сонцем життя посміхалося юно» демонструють перший світлий образ, що протистоїть негативу, який був дотепер. Змінюючи поетичний текст «Нехай нам життя посміхається юно» завдяки додаванню фрази «Щоб сонцем життя посміхалося юно», композитор створює атмосферу непохитної надії на подальше торжествування добра. Тут простежується підтекст символіки сонця – однієї з найсвітліших у слов'янській традиції, яка асоціюється з ідеальним світом. В музичній інтерпретації це проявляється у різкій зміні гармонічної палітри: фактура оркестру та хору неначе «розпливається» у потоці сонячних променів, але при цьому має міцну вертикальну стійкість (тт. 97-101).

Інтерпретаційною основою третьої частини є заключні слова вірша В. Коваль «Благословляю день». Композитор обирає останні вісім рядків тексту оригіналу, а саме ті, в яких мова йде про Божі настанови. Головним змістом частини стають Біблійні християнські заповіді: не вбивай; не осуди ближнього; будь завжди вдячним Творцеві. В цих рядках, як у ліричної поезії поетеси в цілому, слово набуває особливої змістовності та звучить нібито із уст самого Всевишнього. Тонка організація граматичної структури тексту вносить додаткові семантичні смисли. Образ суб'єктивного прочитання релігійних канонів має замислений та філософський характер. Даний словесно-поетичний текст формує емоційний перелом у структурі циклу – за темрявою завжди приходиться світло. Розмірний симфонічний вступ-програш (тт. 1-32) готує підґрунтя для поетичного висловлювання. Музичні засоби малюють образ розквіту природи, наповнення світу гармонією. Дерев'яні духові (флейта, гобой, кларнет,) які в перших частинах несли в собі ідею розпачу і беспорядності, трансформуються тут у пейзаж ідеального світу.

Словесний текст композитор виводить у формат хорового виконання а`cappella. Ідея вивести хорову фактуру без супроводу, після двох експресивних частин, освіжає сприйняття музично-поетичного матеріалу, дарує нове відчуття – благоговіння. Партитура має прозоре звучання, насичена барвами світлих кластерів. Композиційна будова перших чотирьох рядків також відрізняється витриманою симетрією, що створює відчуття гармонії, рівноваги, мелодійної співучості. Кожна нова заповідь набуває особистого самобутнього звучання, що насамперед відрізняється від інших. Заміняючи авторське слово «випусти» на «виброси» («І гострий камінь виброси із рук») (тт. 41-43), композитор прагне донести пагубність людських вчинків, що наслідки, які впливли через дії людства, виправити вже не так легко. Сміслові значення дієслова «виброси» має сильніший емоційний посил, як після всього того руйнуючого, у стані афекту від роздираючої злості, ще не пізно прийти до Бога, і це проявляється в спонукаючому характері.

«І ближнього свого не осуди» – наступний смисловий епізод, розкривається за допомогою фугетно викладеного вступу голосів, що об'єднується у пронизливі осейні акорди, підкреслені рядками «Немов за себе, помолись за нього» (тт. 46-49). Незвичний функціональний рух в кульмінації частини, загострює увагу до гармонічної логіки, яка, відповідаючи поетичному замислу – викликати любов до Бога, маніфестується за допомогою потужного викладу хорової вертикалі. Терпкі глісандуючі акорди в завершенні цієї частини на словах «За кожен мить життя свого земного» сприймається як священе благословіння (тт. 52-57).

Четверта частина кантати («Дай нам, Боже») демонструє синтез трьох поезій Н. Красоткіної, а саме: «Дай нам Боже», «Земля одна», «Боже праведний, дай нам силу». В свою чергу, вірш «Дай нам Боже» визначив однойменну назву частини, головний сенс якої – змусити задуматись людину над своїм божественним призначенням, викликати співчуття й провини за те, що знищуємо і не цінуємо «земний рай», що приносить відрадні блага. У цілому дані вірші поєднані єдиним емоційним настроєм. Вони, після довгих пошуків Г. Хазової словесної основи для частини, з'явилися у свідомості композиторки як наїтіє. Саме за допомогою них автор кантати створила виклик до людей щодо відчуття прагнення робити благо, можливо навіть «відкрити очі» з іншого ракурсу на певні події.

Принцип контрасту через поєднання трьох самостійних віршів у тричастинну музично-поетичну форму четвертої частини позиціонує наступне:

— 1-й розділ (тт. 1-49) – молитовне, скандоване та афективне звернення до вищих сил («Дай нам Боже розсудку і розуму дай...») – за своєю художньою образністю подібний першій частині кантати. Суворий відтінок мелодики, форма й музичні засоби повертають до атмосфери спустошувальної сили зла. Динаміка фактурного викладу – від акордово-гармонічного до почергового вступу голосів – посилює емоційний фон музично-словесного висловлювання.

— 2-й розділ (тт. 50-76) – ліричний відступ, оспівування земної краси з епізодом, що оповідає про «руйнуючий» людський вплив навколо – «А люди не

навчилися любити» (тт. 77-159). Опис про значення світу, невимовно прекрасного й надихаючого, виконано за допомогою прозорої гармонічної палітри, яка забарвлена елементами дисонансної інтерваліки.

Картину «ідеальної землі» змінює зневіра у людську сутність – «До того звідки вороття не буде...», яка преображається в картину «пекла» (тт. 112-148). Важливо звернути увагу на надзвичайну тонкість в побудові фонологічної партитури даного фрагмента вірша. Вона створюється за допомогою алітерації та фонетики слів, а саме: неодноразовим повтором твердих звуків («пр», «вч», «кр», «нц», «сц»), а також великою кількістю приголосних звуків («р», «г», «б», «п», «к»). Експресія посилюється за допомогою дисонансів в оркестрі; декламації, у яку вкрапляються фатумні викрики окремих партій хору; звучання духових інструментів на фоні напружених арпеджіо фортепіано, інтерпретуючі демонічні насмішки.

— 3-й розділ (тт. 160-247) – відвертіша, посилена молитва із славослів'ям-висновком у фіналі («І щоб раєм Земля була!»), – в основі якого вірш «Боже праведний, дай нам силу» Н. Красоткіної. Даний розділ сприймається як динамізована видозмінена реприза 1-го розділу, щодо нагадування про рушійну силу – віру. Нове прочитання зазнають останні чотири рядка поезії – «Щоб земля наша стала світла...», підкреслені урочистим маршеподібним супроводом (тт. 180-195). Останній акорд хорового звучання (тт. 242-247), як промінь надії на краще майбутнє, поступово стихає і розчиняється у тиші. Молитва почута!

Таким чином, кантата Г. Хазової «Дай нам Боже» виявляє бездоганну відповідність художній ідеї та задуму поетичного першоджерела сучасних українських віршописців, яке у синтезуванні з музикою, створило глибинну силу художнього змісту твору в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антоненко А. Н. Творчество композиторов Запорожского края в контексте развития хоровой культуры региона (конец XX – начало XXI века). *Культурная жизнь юга России*. 2013. № 4. С. 13–17.

2. Асафьев Б. В. Музыкальная форма как процесс / ред., вступ. статья и коммент. Е. М. Орловой. 2-е изд. Ленинград: Музыка. Ленингр. отд-ние, 1971. Кн. 1, 2. 376 с.
3. Варкута М., Яковенко А. Композиційні особливості кантати «Дай нам, Боже» Г. Хазової. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2019. Том 1, № 23. С 14–17.
4. Дунь С. Хода крізь війну. Рукопис.
5. Каркина С. В. Интерпретация литературно-поэтического текста в музыкальном произведении. Казань: К(П)ФУ, 2011. 52 с.
6. Коваль В. Хвилина мовчання. Благословляю день. *Поетичний збірник «Дідизна»*. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2007. 144 с.
7. Красоткіна Н. Боже праведний, дай нам силу. Вірші про життя. URL: <https://krasotkina.com/%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%88%D1%96/%D0%91%D0%BE%D0%B6%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9,%20%D0%B4%D0%B0%D0%B9%20%D0%BD%D0%B0%D0%BC%20%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%83.html> (дата звернення 16.04.2020).
8. Красоткіна Н. Дай нам, Боже. Вірші про життя. URL: <https://krasotkina.com/%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%88%D1%96/%D0%94%D0%B0%D0%B9%20%D0%BD%D0%B0%D0%BC,%20%D0%91%D0%BE%D0%B6%D0%B5.html> (дата звернення 07.04.2020).
9. Красоткіна Н. Земля одна. Вірші про природу. URL: <https://krasotkina.com/%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%88%D1%96/%D0%97%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%20%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0.html> (дата звернення 11.04.2020).
10. Хазова Ганна Геннадіївна. *НСКУ. Творчий доробок*. URL: <https://composersukraine.org/index.php?id=323> (дата звернення: 26.03.2020).
11. Хазова Ганна Геннадіївна. Кантата «Дай нам, Боже» для мішаного хору і оркестру. Рукопис. 2016. 124 с.

Александр Филиппов. Кантата «Дай нам, Боже» А. Хазовой для смешанного хора с оркестром: к вопросу интерпретации поэзии С. Дуны, В. Коваль и Н. Красоткиной на пути создания словесно-музыкального текста. Научный руководитель – кандидат искусствоведения, доцент Оксана Владимировна Сергеева. Одесская национальная музыкальная академия им. А. В. Неждановой. Статья посвящена рассмотрению вопроса интерпретации поэзии украинских современных поэтов С. Дуны, В. Коваль и Н. Красоткиной на пути создания словесно-музыкального текста Кантаты «Дай нам, Боже» А. Хазовой. Определена семантика поэтических текстов в контексте художественного решения композитора.

Ключевые слова: кантата, интерпретация, поэзия, словесно-музыкальный текст, А. Хазова, С. Дунь, В. Коваль, Н. Красоткіна.

Oleksandr Filippov. G. Khazova's cantata «Give us, God» for mixed choir and orchestra: to the question of interpretation of poetry by S. Dunya, V. Koval and N. Krasotkina on the way of creating the verbal and musical text. The research supervisor – PhD of art studies, associate professor Oksana Serhiieva. The Odessa A. Nezhdanova National Music Academy. The article is devoted to the question of interpretation of the poetry of Ukrainian modern poets S. Dun, V. Koval and N. Krasotkina in the process of creation of verbal and musical text of Cantata «Give us, God» by G. Khazova. The semantics of poetic texts in the context of composer's art solution is defined.

Keywords: cantata, interpretation, poetry, verbal and musical text, G. Khazova, S. Dun, V. Koval, N. Krasotkina.